

Μουτσάνας Ελευθέριος Παιδίατρος

ΑΙΤΙΕΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Η συμπεριφορά του παιδιού -φυσιολογική ή προβληματική- θεωρείται ως το προϊόν της συνεχούς δυναμικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των χαρακτηριστικών του παιδιού και των εμπειριών του, τόσο στο πλαίσιο της οικογένειας όσο και του ευρύτερου κοινωνικού του περιγύρου. Οι παράγοντες, λοιπόν, που ευθύνονται για την προβληματική συμπεριφορά μπορεί να έχουν σχέση με το ίδιο το παιδί ή με το περιβάλλον του.

Οι σχετιζόμενοι με το παιδί παράγοντες μπορεί να είναι κληρονομικοί ή περιβαλλοντικοί. Στους κληρονομικούς παράγοντες υπάγονται οι χρωμοσωμικές ανωμαλίες και τα διάφορα σύνδρομα που προκαλούν. Το πιο χαρακτηριστικό και πιο γνωστό είναι το σύνδρομο Down, το οποίο όλοι ξέρουμε, γιατί έχουμε δει τέτοια παιδιά και έχουμε καταγράψει τη συμπεριφορά τους ως αποκλίνουσα από το φυσιολογικό, λόγω της νοητικής αδυναμίας που παρουσιάζουν. Η κληρονομικότητα ευθύνεται επίσης για την Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ), για τη δυσλεξία, τον αυτισμό κ.ά. Η εγκεφαλική δυσλειτουργία, όμως, μπορεί να είναι και επίκτητη και να οφείλεται σε παράγοντες που έχουν σχέση με τις προγεννητικές λοιμώξεις, τον πρόωρο τοκετό, τον τραυματισμό του εγκεφάλου κατά τον τοκετό ή και σε βλάβες που θα δημιουργηθούν μετά τον τοκετό, ως αποτέλεσμα εγκεφαλίτιδας κ.ά. Άλλη αιτία που μπορεί να οδηγήσει σε εμφάνιση διαταραχών του συναισθήματος και της συμπεριφοράς είναι οι σωματικές μειονεξίες, οι οποίες μπορεί να υπάρχουν από τη γέννηση του παιδιού (π.χ. η μαιευτική παράλυση ή η εγκεφαλική παράλυση κ.ά.) ή να αποκτηθούν κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής του (π.χ. μετά από ατύχημα).

Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά την ανάπτυξη του παιδιού και κατά συνέπεια και τη συμπεριφορά του σχετίζονται με την οικογένεια, το σχολείο, τους συνομηλίκους και την κοινωνία.

Κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας το παιδί μπορεί να αντιμετωπίσει διάφορες αντιξοότητες, δηλαδή δύσκολες ή δυσάρεστες καταστάσεις ή εμπειρίες. Οι αντιξοότητες περιλαμβάνουν οικονομικά προβλήματα στην οικογένεια, προβληματική σχέση των γονέων, διάλυση οικογένειας λόγω διαζυγίου, θάνατο ενός γονέα, παραμέληση, κακοποίηση (σωματική ή σεξουαλική), ψυχική νόσο ενός μέλους οικογένειας, χρήση αλκοόλ ή άλλων ουσιών από τους γονείς,

ύπαρξη ανάπηρου παιδιού στην οικογένεια, κ.ά. Βέβαια, κάποιος βαθμός αντιξοότητας στην παιδική ηλικία είναι αναμενόμενος και αναπόφευκτος (ακόμα κι αν δεν συντρέχουν οι πολύ σκληρές αντιξοότητες που αναφέρθηκαν), π.χ. γέννηση ενός νέου αδελφού, μετακόμιση, κλπ. Οικογένειες χωρίς ήρεμες σχέσεις, χωρίς σεβασμό στην προσωπικότητα των μελών τους, χωρίς υγιείς συναισθηματικούς δεσμούς, χωρίς έμπνευση του αισθήματος ασφάλειας ειδικότερα στα παιδιά, αλλά και χωρίς όρια και πειθαρχία, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να γίνει κάποιος ευάλωτος στις εξωτερικές προκλήσεις και προλειαίνουν το έδαφος για την απόκλιση. Διαχρονικές μελέτες έχουν δείξει πως η σκληρή αντιμετώπιση και η απόρριψη του παιδιού από τους γονείς μπορεί να σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την κατάθλιψη ή και με επιθετική συμπεριφορά. Έχει διαπιστωθεί, ακόμα, ότι τα παιδιά χωρισμένων γονέων παρουσιάζουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς σε σχέση με τα παιδιά γονέων που έχουν πεθάνει και ακόμα ότι υπάρχει σημαντική σχέση ανάμεσα στην εγκληματικότητα και στις διαλυμένες οικογένειες. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι τα προβλήματα αυτά δεν σχετίζονται με την απουσία του ενός γονέα, αλλά με την προβληματική σχέση και τις συγκρούσεις μεταξύ των γονέων πριν και μετά το χωρισμό τους. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο σε περίπτωση διαζυγίου τα παιδιά δεν πρέπει να βρίσκονται στη μέση της διαμάχης των χωρισμένων γονιών. Θα πρέπει ακόμα να επισημανθεί ότι, όταν οι γονείς είναι πολύ ασυνεπείς και ασταθείς, μπορεί να κάνουν το παιδί τους συνεσταλμένο και αγχώδες, καθώς αυτό δεν είναι ποτέ βέβαιο αν θα επιβραβευθεί ή θα τιμωρηθεί για τη συμπεριφορά του. Περιπίπτει σε κατάσταση σύγχυσης και αμφιβολίας και αδυνατεί να κάνει τις απαραίτητες διακρίσεις και να μάθει να επιλέγει το σωστό. Μια τέτοια σύγκρουση είναι δυνατόν να δημιουργήσει ψυχολογικά προβλήματα.

Το σχολείο δεν επηρεάζει μόνο τη συμπεριφορά των μαθητών, αλλά διαμορφώνει και την προσωπικότητά τους. Οι έρευνες δείχνουν ότι οι εμπειρίες των παιδιών και των εφήβων εντός του σχολείου επηρεάζουν όχι μόνο τη σχολική απόδοση, αλλά και τη συναισθηματική και κοινωνική τους λειτουργία. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο σχολείο κάθε παιδί δημιουργεί σχέσεις με τους δασκάλους και τους συμμαθητές του, είτε στο πλαίσιο της σχολικής τάξης, είτε στο πλαίσιο άτυπων ομάδων με τους συνομηλίκους, π.χ. στο προαύλιο ή σε στενότερο κύκλο με φίλους. Η πρόσδεση σε αυτές τις ομάδες των συνομηλίκων και η αποδοχή ή η απόρριψή του έχει πολλή μεγάλη σημασία για το κάθε παιδί. Η αποδοχή από την κοινωνική ομάδα συσχετίζεται με χαρακτηριστικά, όπως η ενεργητικότητα, η ανάληψη πρωτοβουλιών, η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και εμπιστοσύνης στον εαυτό του και οι επιτυχίες που εξασφαλίζει το παιδί με αυτή τη συμπεριφορά εδραιώνουν ακόμη περισσότερο αυτά τα χαρακτηριστικά. Αντίθετα η απόρριψη συσχετίζεται με συμπεριφορές όπως η απόσυρση, η προβληματική συμπεριφορά, η έλλειψη συμμόρφωσης και η έλλειψη αυτοεκτίμησης. Η αποτυχία δε που συνεπάγεται μια τέτοια συμπεριφορά εδραιώνει ακόμη περισσότερο αυτά τα χαρακτηριστικά. Με πιο απλά λόγια, η επιτυχία φέρνει περισσότερη επιτυχία και η αποτυχία φέρνει περισσότερη αποτυχία. Πολλοί μαθητές αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες, προβλήματα συμπεριφοράς ή και τα δύο. Όλες οι σχετικές με την αντικοινωνική

συμπεριφορά των μαθητών μελέτες διαπιστώνουν μια στενή σχέση μεταξύ σχολικής επίδοσης και παραβατικής συμπεριφοράς, π.χ. αδικαιολόγητες απουσίες, απειθαρχη συμπεριφορά, ψέματα, κάπνισμα, κλοπές, κλπ. Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν πως πολλές από τις διαταραχές οι οποίες πρωτοεμφανίζονται σε παιδιά σχολικής ηλικίας, ειδικά οι διαταραχές διαγωγής στα αγόρια και οι αγχώδεις διαταραχές στα κορίτσια, σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις δυσκολίες των παιδιών αυτών στον μαθησιακό τομέα. Διαπιστώνεται ακόμα σε αυτές τις περιπτώσεις αύξηση του ποσοστού των μαθητών που εγκαταλείπουν το σχολείο και αυτών που καταφεύγουν στην χρήση ουσιών και σε άλλες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς. Γενικά, ο βαθμός παρακολούθησης των μαθημάτων του σχολείου, αποτελεί πρόβλεψη για την προσαρμογή του παιδιού στην ενήλικη ζωή. Οι τιμωρίες εν τω μεταξύ που επιβάλλονται και από την πλευρά του σχολείου και από την πλευρά της οικογένειας για σωφρονισμό επιδεινώνουν ακόμα περισσότερο τα πράγματα κάνοντας αυτά τα παιδιά περισσότερο επιθετικά και αντικοινωνικά.

Η είσοδος του παιδιού σε μια ομάδα συνομηλίκων σηματοδοτεί την αξιολόγησή του από τα άλλα παιδιά και καταλήγει στην αποδοχή ή την απόρριψή του από αυτά. Σε διαχρονικές έρευνες έχει βρεθεί πως τα παιδιά τα οποία βιώνουν την απόρριψή τους από τους συνομηλίκους στον παιδικό σταθμό, έχουν αυξημένες πιθανότητες για την εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς στο μέλλον και η απόρριψη ενός παιδιού από τους συνομηλίκους στη σχολική ηλικία εμφανίζεται να είναι σε σημαντικό βαθμό προάγγελος των εφηβικών διαταραχών. Οι έρευνες δείχνουν ότι το παιδί που γνωρίζει την απόρριψη και την εχθρότητα, βιώνει έντονα συναισθήματα άγχους και εκδηλώνει συνήθειες που παρεμποδίζουν τη δημιουργία φιλικών σχέσεων. Δείχνουν ακόμα ότι τα παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς απομονώνονται από τους συνομηλίκους τους και η υπάρχουσα προβληματική συμπεριφορά επιδεινώνεται λόγω μείωσης της αυτοεκτίμησής τους. Οι έφηβοι με αντικοινωνική συμπεριφορά που έχουν βιώσει την απόρριψη κατά την παιδική ηλικία αναζητούν συχνά την αποδοχή σε ομάδες συνομηλίκων με παραπτωματική συμπεριφορά και η ενσωμάτωση σε μια τέτοια ομάδα έχει ως αποτέλεσμα την παγίωση και την επιδείνωση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, καθώς αυτή ενισχύεται από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας.

Στους σχετιζόμενους με την κοινωνία και σε άλλους παράγοντες περιλαμβάνονται διάφορες αντιξοότητες, όπως διαβίωση σε κακόφημη γειτονιά με υψηλό δείκτη εγκληματικότητας, κοινωνικός αποκλεισμός, μια τρομοκρατική ενέργεια, πόλεμος ή μια φυσική καταστροφή (π.χ. σεισμός, τσουνάμι, πυρκαγιά, πλημμύρες, κλπ.). Οι παράγοντες αυτοί μπορούν να επιβαρύνουν το παιδί με οριακά ανεκτό στρες. Η έλλειψη ή η ανεπάρκεια προστατευτικών σχέσεων που θα υποστηρίξουν την υγιή ανταπόκριση και την προσαρμογή του παιδιού στο στρες, όταν εκδηλωθεί κάποια σημαντική αντιξοότητα, οδηγεί στο τοξικό στρες και δημιουργεί βιολογικές μνήμες που αυξάνουν τον μακροπρόθεσμο κίνδυνο επικίνδυνης για την υγεία συμπεριφοράς και χρόνιου νοσήματος.

Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΝΕΟΣ ΑΓΩΝ στις 5/12/2019